

Оновлення двополярності світу?

Василь Юрчишин,
директор економічних і соціальних програм Центру Разумкова

Глобалізація, яка прискорилась з початку 1990р., крах світової соціалістичної системи, економічне зростання висхідних країн, здавалось, зруйнували двополюсну модель світу, яка до цього уособлювалась США і СРСР. Взаємне проникнення економік, капіталів, знань та культур, внаслідок руйнації бар'єрів, вважалось, стане одним з вагомих чинників формування і розширення багатопольярного світу, у якому з'являться нові лідери, нові системи управління, що надасть світовому розвитку додаткових імпульсів.

І на початку тисячоліття склалося середовище, яке вказувало дійсно на можливості формування багатопольярного світу. США, ЄС, Китай, Росія, Індія – кожна з країн та угруповань мала амбіції зайняти лідируючі позиції у світовій політиці та економіці. З кожним потенційним лідером також пов'язувалась низка партнерських країн або країн-сателітів. І йшлося, що саме кілька великих об'єднань країн визначатимуть порядок майбутнього світу.

Однак, швидко стало очевидно, що глобальні політика та економіка набувають дедалі більше рис, **характерних для т.зв. двополярного світу**. Звичайно, йдеться про дві найкрупніші країни – **США і Китай**, які з року в рік підтримують глобальне політичне лідерство, демонструють неабиякі економічні та науково-технічні досягнення. Більше того, швидко стало зрозуміло, що дві вказані країни-лідери уособлюють не лише світові процеси, а радше **формують дві цивілізаційні сфери-середовища**, одне з яких асоціюється з зорієнтованістю на демократичні системи державного управління і суспільства, інше – носить більше ознак авторитарних суспільно-політичних і соціально-економічних систем. І сьогодні практично кожна країна вирішує, яка із сфер їй ближча, до якої вона хотіла б приєднатись або бути прийнятою, яка з моделей суспільного прогресу принесе своїм громадянам більший добробут.

Якщо **США і Китай формують «базові» сфери**, то, звичайно, включення до них чи залучення партнерських країн, створюють «наповнене» середовище. Так, середовище навколо США вже має доволі тривалу історію і сформоване країнами «великої сімки» G7 (США, Канада, Велика Британія, Німеччина, Франція, Італія, Японія). Китай є лідером угруповання BRICS (Бразилія, росія, Індія, Китай, Південна Африка), яке об'єднує великі висхідні країни, однак ще не має належного міжнародного та інтеграційного впливу, у т.ч. внаслідок внутрішніх суперечностей країн-членів.

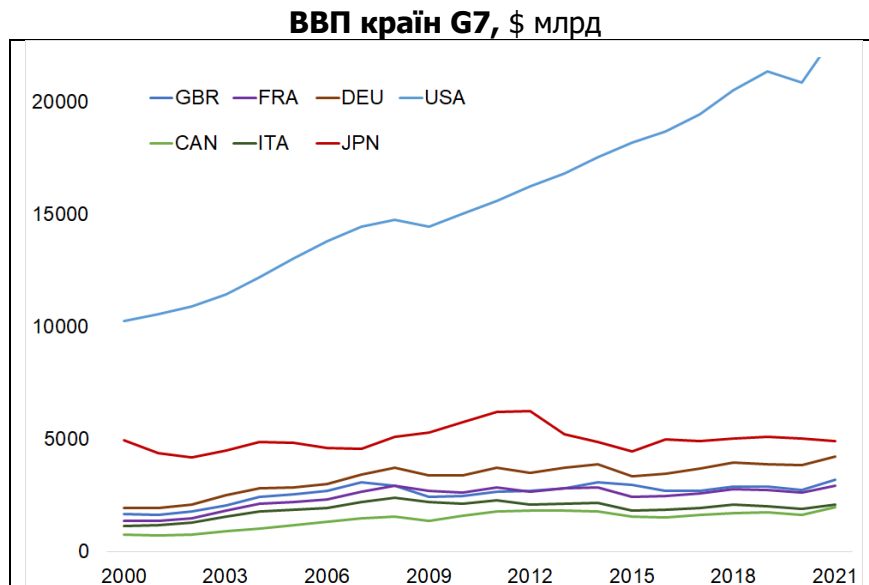
Одразу зазначимо, що, хоча країни великої сімки часто звинувачували в «індивідуалізмі», гонитві за надприбутками, байдужості до інтересів малих країн, однак для України ситуація ледь не зворотня і стає для країни додатковим **фактором цивілізаційного вибору**.

Україна зробила свідомий вибір у частині того, який з глобальних полюсів їй ближче і зрозуміліше, цінності якого збігаються з власними цінностями і який не залишив країну наодинці з агресором у скрутну годину. Звернемось до оцінки привабливості того чи іншого полюсу у контексті безпечного розвитку.

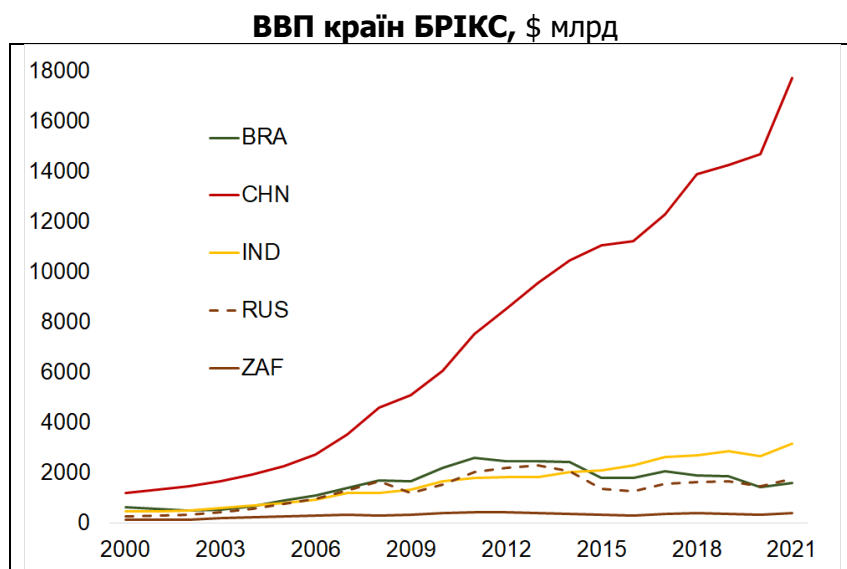
Україна з перших днів російської агресії отримала чималу політичну, економічну, фінансову, військову, гуманітарну підтримку, що допомогли країни вистояти, від розвинутих і демократичних країн. Країни ж БРІКС (без росії), хоча відкрито не підтримали російську агресію, однак зайняли переважно вичікувальну «нейтральну» позицію (лише Бразилія засудила), спрямовану на нібито політичне врегулювання «конфлікту». Що по суті було опосередкованим сприянням росії.

Тобто, з нашої точки зору **саме Україна, ставлення до неї кожної окремої країни у підтримці/засудженні агресора** може виявитися «лакмусовим папірцем» цивілізаційного вибору, що асоціюються з кожною країною-лідером.

Економічна динаміка. Слід звернути увагу на деякі особливості економічної динаміки обох альянсів (G7 і БРІКС). (1). Так, послідовне зростання упродовж повоєнних десятиліть економік країн G7 було перервано Глобальною фінансовою кризою 2008-2009рр. Після цього «щось пішло не так» (фіскальні і боргові негаразди), і, як наслідок, країни демонстрували лише низькі темпи зростання. Лише США продовжували нарощувати власний ВВП, зміцнюючи власні економічні лідерські позиції (діаграма «ВВП країн G7»¹).

(2). Країни БРІКС, крім Китаю, також не могли утримати стійку динаміку після 2008-2009рр. Лише Індія услід за Китаєм демонструвала стійкі темпи зростання (діаграма «ВВП країн БРІКС»).

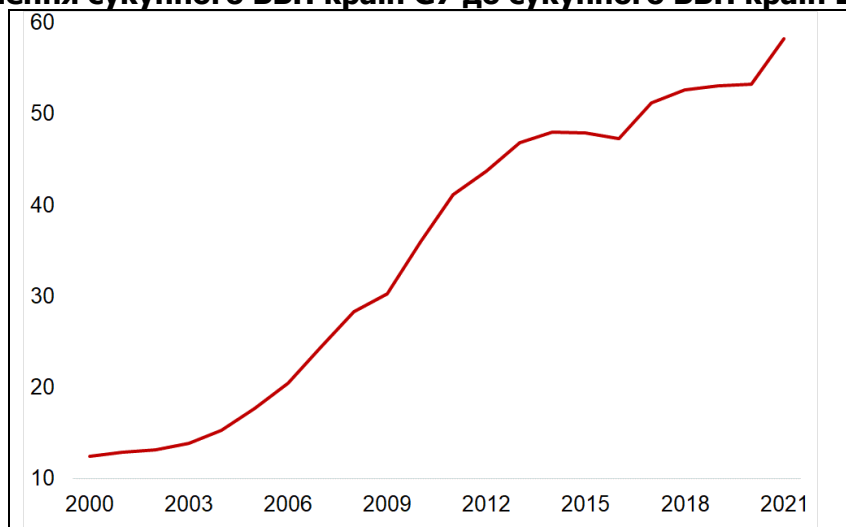
Як і у випадку із США, Китай, як лідер, попри внутрішні і зовнішні негаразди, продовжував прискорено зростати. Так, сьогодні ВВП Китаю у 10 разів більше, ніж ВВП Бразилії чи Росії.

¹ Тут і далі, якщо не вказано інше, для міжнародних порівнянь використані дані, наведені у World Bank Indicators – <https://data.worldbank.org/indicator/>. Також у деяких підрозділах для позначення економік використовуються визнані трилітерні міжнародні скорочення: USA – США, EMU – євро-зона, GBR – Велика Британія, CHN – Китай та ін.

В таких умовах де-факто Китай є не лише економічним лідером, а фактично може претендувати на ідеологічне і політичне лідерство угруповання (хоча, напевне, це не подобається іншим учасникам). І навіть у коронавірусний 2020р., коли більшість країн зазнали кризового шоку, Китай продемонстрував позитивну економічну динаміку, сповна використавши переваги активної коронавірусної дипломатії (в якій розвинуті країни зазнали значних політичних і репутаційних втрат).

(3). Краща економічна динаміка країн БРІКС суттєво покращила відносні показники у ВВП з країнами G7. Так, якщо на початку століття сукупний ВВП БРІКС складав лише близько 15% сукупного ВВП G7, то за результатами 2021р. цей показник сягнув майже 60% (діаграма «Відношення сукупного ВВП країн G7 до сукупного ВВП країн БРІКС»)². Тобто економічна основа значимості БРІКС для світової економіки по суті вже є створеною, що дедалі впевненіше дозволяє лідерам БРІКС заявляти про необхідність перегляду міжнародних економічних відносин загалом.

Відношення сукупного ВВП країн G7 до сукупного ВВП країн БРІКС, %

У будь-якому випадку, сьогодні Китай є одним з найвпливовіших політичних, економічних, дипломатичних агентів глобалізованого світу, що ще два десятиліття тому не могло й спастись на думку. Причому таке зростання Китаю сталося переважно завдяки політиці саме розвинутих країн, які довгий час бачили у Китаї лише джерело офшорних вигід. При цьому, водночас, вважалося, що **глобальна лібералізація**, яка набирала прискорення, стане основою мирного розвитку, оскільки утворювані **міцні торговельні і фінансові відносини** (між розвинутими і висхідними країнами) виступатимуть **надійним запобіжником політизованих протиріч**, а чинники різнорівневої співпраці ставатимуть домінуючими.

При цьому зовсім недооцінювались можливості великих висхідних країн у розбудові власних економічних моделей (у т.ч. з використанням надбаних капіталів), а також просто ігнорувалися ризики загострення авторитаризму в окремих країнах і «можливості» використання торгівлі як інструменту політичного шантажу.

Тим більше не припускалось, що Китай за два десятиліття стане одним з глобальних центрів тяжіння, насамперед для висхідних країн. Для останніх вибір стратегії розвитку значною мірою відбувався під впливом світових лідерів, а критеріальними орієнтирами виступали як коротко, так і довгострокові процеси та усталені тенденції в таких країнах. Так, тоді як економіка США формувала і формуватиме глобальний попит, економіка Китаю відігравала провідну роль у формуванні глобальної пропозиції (товарів), що дозволило країні швидко зростати і такий досвід (значною мірою унікальний), звичайно, приваблює інші висхідні країни.

² Відтак, з 2009р., коли було проведено 1-й саміт БРІК (Південна Африка приєдналася у 2010р.) розрив у економічних досягненнях країн G7 і БРІКС суттєво скоротився.

Базовий вимір. Втім, порівняння (між США і Китаєм) окремих індикаторів глобального впливу (економічних, фінансових, безпекових) залишається на користь США. Звернемо увагу на окремі:

- сьогодні, хоча Китай є могутньою державою, проте загальна військова і безпекова потужність США суттєво перевищує китайський рівень. І хоча Китай володіє ядерною зброєю, однак неядерна могутність США є значно вищою, що може стати вирішальним у випадку локальних збройних конфліктів. США мають розвинуту систему союзників у сфері безпеки, країна є лідером у видатках на сферу оборони і безпеки³, мають широку мережу військових баз і є енергетично незалежною державою. Китай поки не має реальних союзників, а система безпеки поки радше регіональна;
- Китай ще поступається США у продуктивності і технологічних досягненнях, проте в ряді провідних перспективних сфер уже посідає чільне місце ефективного конкурента – насамперед йдеться про інформаційно-комунікаційні технології, мобільні технології, робототехніку та ін.;
- практикуючи модель «державного капіталізму» і використовуючи стимулюючі державні рішення (у т.ч. монетарної і фіскальної підтримки), Китай посилює конкурентоспроможність національних компаній-лідерів на міжнародних ринках, проводить активну торговельну та інвестиційну експансію, що є чинником і політичної експансії;
- між тим, американський долар посідає найвагоміше місце у світовій фінансовій системі – зокрема, частка долара в міжнародних резервах утримується на рівні 60%. Юань лише нещодавно був включений до кошика валют МВФ і не має належних фінансової історії і попиту⁴. Так, хоча Китай є лідером у світовій торгівлі (близько світового 14% експорту і 11% імпорту), однак частка юаня у міжнародних розрахунках у середині 2021р. складала менше 2%. При цьому, всі найвагоміші біржові ринки ведуть котування і розрахунки саме в доларах. І хоча були різноманітні намагання витіснення долара, поки всі вони були нерезультативними;
- нинішні **економічні потреби дедалі частіше витісняють принципи**, на яких будувався демократичний світ. Однак, сьогодні навіть ЄС, який з самого початку свого існування однозначно і послідовно підтримував партнерські відносини із США, зміцнюючи колективну європейську безпеку, демократичні цінності і права людини, дедалі частіше говорить про власну автономію і «незалежну» позицію у проблематиці світоустрою. При цьому, стаючи об'єктом політичного та економічного впливу і тиску зовнішніх сил, насамперед, Китаю і *росії*;
- втім, поки Китай ще не має рішучого впливу на доступ до ринків. Сьогодні **Китай вкрай зацікавлений у доступі на американські та європейські ринки**, тому санкції, які можуть бути накладені з-за (можливої) підтримки агресії, вже будуть болючими для китайської економіки і їх важко буде не помітити або ігнорувати. Що може сприяти «пом'якшенню» конфліктних позицій США і Китаю і більшої спрямованості спільних зусиль на припинення російської агресії;
- агресія *росії* суттєво вплинула на політичну карту світу, сприявши ширшому колу країн в усвідомленні людських цінностей, внаслідок підтримки демократичними країнами українського вибору. У цьому контексті саме **узгодженість дій США і Китаю** може не лише прискорити **встановлення справедливого миру в Україні**, але й сприяти відверненню глобальної безпекової, енергетичної чи продовольчої (а в деяких аспектах і технологічної) кризи;
- Євросоюз, який також претендував на роль глобального лідера (у якості третього центру тяжіння і впливу), знаходиться на перетині інтересів США і Китаю. При цьому нинішнє протистояння між США і Китаєм не є просто питанням союзництва чи

³ Видатки США на військові цілі складають 3,3-3,7% ВВП, Китаю – близько 1,7% ВВП. Зважаючи, що ВВП США у 1,5 раза більше ВВП Китаю, абсолютні витрати США суттєво перевищують такі витрати Китаю.

⁴ На кінець 2020р. частка юаня у міжнародних резервах складала близько 2,3%.

- демократії/автократії, у вирішенні якого ЄС має знайти збалансований вибір. Вказане конкурентне протистояння США і Китаю, яке часто інтерпретується як **нова хвиля «холодної війни»**, в т.ч. **внаслідок послаблення демократичних інститутів**⁵, має не лише торговельний, економічний чи технологічний, вимір, але й як середовище протиборства сфер державного управління, де ЄС останніми роками вишукує прийнятні моделі розвитку і досягнення власних інтересів⁶;
- боротьба України, як вказано, прискорила формування двох **цивілізаційних угруповань – демократичного та автократичного**. Якщо до війни змагання між демократичними та автократичними країнами мало радше риторичний характер, то сьогодні окремим країнам не вдасться сховатися за «нейтральність». **Перемога України** важлива не лише для нашої країни, але й утвердження **стратегічного напрямку розвитку людства**, заснованого на принципах демократії і людських цінностей, відвернувши водночас ризики подальшого розростання агресивного авторитаризму.

Таким чином, у базовому вимірі формованої двополярності – конкуренції між США і Китаєм – поки проявляються переваги США. Більше того, сьогодні і США посилили геополітичну активність, зокрема «наблизивши» власну активність до регіонів, які Китай традиційно вважає сферою своїх інтересів. Так, на початку лютого 2022р. США оприлюднили свою Індо-Тихоокеанську стратегію⁷, в якій фокус сконцентрований на побудові регіонального партнерства⁸, а також фактично представлена доктрина протидії Китаю, захисту та покращенню регіону для міжнародного співробітництва. Більше того, вказана ініціатива США фактично стала відповіддю Китайсько-російській декларації про «необмеженість» (“no limits”) їх співпраці і співробітництва в усіх напрямках і сферах, включно з безпекою, космосом, зміною клімату, штучним інтелектом та ін., яка (декларація) у світлі вже найближчих подій (російської агресії) не могла не розглядатись як така, що може привнести небезпеку для подальшого глобального мирного будівництва.

Стратегічно важливим інституційних ініціатив США є відкрите і чітке визначення того, що **конкуренція між США і Китаєм є боротьбою між різними поглядами на майбутнє глобального світоустрою**. І Україна вже однозначно визначилася до якого полюсу більше тяжіє, **які цінності та інтереси готова відстоювати**.

Європейське наповнення. Якщо з вибором базового виміру двополюсності ситуація достатньо зрозуміла, то для «наповненої» сфери значною мірою характерними є суперечливі ситуації і процеси.

Вплив російської агресії проти України на різні сторони життєдіяльності відчули практично всі країни світу. Значною мірою такі впливи (окрім самої України) спрямовувалися на країни Європи, чотири з яких належать до G7. І якщо реакція і готовність прийти на допомогу Україні США, Канади, Великої Британії, Японії була однозначною і проактивною⁹, то три країни ЄС (Німеччина, Франція, Італія) у початкові місяці шукали шляхи «переговорного чи дипломатичного вирішення конфлікту» і «збереження політичних репутацій». Оскільки Україна

⁵ Biden’s misguided framing of US-China rivalry as democracy versus autocracy. – <https://www.eastasiaforum.org/2021/12/07>.

⁶ Bermann S. European Strategic Autonomy and the US–China Rivalry: Can the EU “Prefer not to Choose”? – <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/european-strategic-autonomy-and-us-china-rivalry-can-eu-prefer-not-choose>.

⁷ FACT SHEET: Indo-Pacific Strategy of the United States. – <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/11>.

⁸ Chem T., etc. Water Wars: Biden Administration Releases New Indo-Pacific Strategy. – <https://www.lawfareblog.com/water-wars-biden-administration-releases-new-indo-pacific-strategy>.

⁹ Не лише країни G7 з перших днів агресії активно підтримували Україну. Польща, країни Балтії, скандинавські країни, Австралія, Південна Корея, Сінгапур та багато інших проявили себе відданіми союзниками.

беззаперечно обрала проєвропейський вектор розвитку (і вже отримала статус кандидата на вступ до ЄС), то виокремимо значимість українських процесів для ЄС.

Якщо боротьба України проти російської агресії була лише одним бар'єром у відносинах між США і Китаєм, то для Європейського Союзу вона (боротьба) вже мала значною мірою визначальний характер (у т.ч. для практичного підтвердження/оскарження цінностей і пріоритетів демократичного світу, на яких будувався Євросоюз):

- російська агресія проти України, всупереч певним негативним очікуванням, консолідувала позицію країн ЄС, створила умови формування досить жорсткої антиросійської і антиагресивної політики, реалізувала послідовне запровадження санкційних обмежень, що по суті створило нове економічне і безпекове середовище в Європі;

- не зважаючи на внутрішні суперечності, країни ЄС практично одностайно засудили агресію, визначились з головними союзниками, розгорнули широкі програми військової, економічної, соціальної і гуманітарної підтримки України. Водночас, провідні країни ЄС на дипломатичному рівні домагалися засудження агресії великими висхідними країнами;

- ідеї «незалежності» Західної Європи від США, які активно просувались останніми роками, як у рамках економічних відносин, так і безпекової системи «НАТО без США» зазнали помітного коригування. Водночас, для країн ЄС однозначною стала значимість і надійність НАТО, де за США залишаються провідні ролі;

- стратегічна автономія ЄС безумовною складовою має розвинуту економіку, міцний промисловий базис, для чого у рамках промислової політики (започаткованої ще до вторгнення) першочергова увага стала приділятися послабленню залежності від Китаю, а також услід за США обмеженню доступу до технологічних ніш, де європейські компанії все ще утримують конкурентні переваги;

- країни ЄС поряд із США, Канадою, Великою Британією, Японією надали недвозначний сигнал стосовно недопущення військової агресії як засобу вирішення міжкраїнових конфліктів. Це не лише на певний час зняло напругу навколо Тайваню чи інших «спірних» територій (права на які заявляє Китай), але підкреслило необхідність упереджуючого політичного діалогу, з поважанням територіальної цілісності всіх країн, оскільки т.зв. «стурбованість» сторонніх спостерігачів агресивними діями може лише додатково провокувати агресора.

Якими б ідеологічно суперечливими періодично не видавались відносини між США і Євросоюзом, однак, **саме збереження партнерства США-ЄС, з високою вірогідністю, допоможе ЄС вирішувати на світовому рівні ті проблемні питання**, які вважаються найвагомішими і для вирішення яких потрібна міцна підтримка провідних союзників. Звичайно, посилення зорієнтованості на США, у чому ЄС був обмежений упродовж кількох докоронавірусних років (внаслідок погіршення трансатлантичного співробітництва), надасть ЄС більшої впливовості¹⁰.

Агресія проти України, до завершення якої ще дуже далеко, **спричинила значно більші трансформації** (у т.ч. внаслідок санкційної політики) європейської економіки, ніж будь-які попередні кризові періоди, включаючи коронавірусний період¹¹. Поки не відомо, в якому напрямі далі будуватиметься Європа, однак вже сьогодні є підстави стверджувати, що¹²:

- Європа **стала міцнішою** для свого захисту (у т.ч. внаслідок розширення НАТО за рахунок Фінляндії та Швеції),
- менше енергетично залежною, насамперед від недобросовісної авторитарної *росії*,
- більш виваженою у виборі стратегічних економічних партнерів,
- більш згуртованою в розумінні демократичних і людських цінностей та їх захисту,

¹⁰ Pirozzi N. The EU as a geopolitical actor? – <https://socialeurope.eu/has-the-war-in-ukraine-made-the-eu-a-geopolitical-actor>.

¹¹ Smith E. Russia's war in Ukraine means there'll be no return to normality for Europe's economy. – <https://www.cnbc.com/2022/04/12/russia-ukraine-war-means-therell-be-no-return-to-normality-for-europe.html>

¹² Cohen R.S. Europe After the Ukraine War. – <https://www.rand.org/blog/2022/03/europe-after-the-ukraine-war.html>.

- більш «розбірливою» у виборі моральних лідерів. Коливання Німеччини у практичній допомозі Україні (щоб не провокувати агресора) замість сприйняття європейським суспільством як виваженість зрештою було оцінено як політична невпевненість і моральна слабкість¹³.

Тобто входження України у європейську сферу, сформовану навколо США, вже принесло безпекові та економічні вигоди не лише самій Україні, але стало **значним консолідуючим чинником** європейського суспільно-політичного, економічного і гуманітарного простору, чим безпосередньо наблизило країну до ЄС.

Внутрішні суперечності БРІКС. Якщо «наповнення» сфери навколо США, хоча й суперечливе, проте для України цілком зрозуміле і прийнятне, то БРІКС-вимір радше є прикладом перехресних суперечностей і далекий від ідеалів, які українці готові захищати.

Зважаючи на потенціал окремих країн БРІКС (насамперед Китаю), ідеологами великих висхідних декларувалося, що об'єднання висхідних країн може стати дієвою силою у формуванні нового економічного глобального середовища і зможе протистояти американській «глобальній експансії». Хоча сьогодні БРІКС економічно зміцнюється, однак, як вказано, переважно це відбувається за рахунок утримання високої економічної динаміки Китаю. І хоча країни БРІКС на самітах і форумах постійно наголошують на єдності цілей і міцності зв'язків, однак політична та економічна практика помітно відстають від декларацій.

Більше того, економічна «природа» БРІКСу дедалі більше піддається перегляду у бік політизації. Що й фактично підтвердив 14-й саміт країн БРІКС, який відбувся наприкінці червня 2022р. під головуванням Президента Китаю¹⁴. Нагадаємо, що саміт організаційно готувався і проводився в умовах протистоянь між Китаєм і США та іншими розвинутими країнами, а також протидії України російській агресії, що у сукупності навіть інтерпретувалось як початок відкритого протистояння демократичних і авторитарних країн.

Саміт мав різну спрямованість для учасників. Так, Китай розглядав саміт як спосіб подальшого закріплення і зміцнення свого лідерства, у т.ч. через т.зв. Ініціативу глобального розвитку (Global Development Initiative), яка має стати противагою нинішньому порядку і з більшою увагою до співробітництва між країнами Південь-Південь. Позиція ж росії виокремлювалась неприхованим бажанням залучити Китай до орбіти військових дій в Україні, принаймні на рівні воєнної допомоги.

Однак, зрозуміло, що Китаю вкрай нераціонально знаходитись у статусі союзника *росії* «без меж», оскільки це перешкоджатиме розвитку економічних відносин, насамперед торгівлі, з розвинутими країнами, зокрема США, завдяки попиту в яких відбувається підтримка позитивної економічної динаміки Китаю.

У цьому контексті «український фактор» може виявитися вирішальним для вибору Китаєм власної економічної спрямованості, якщо його (Китаю) явна чи опосередкована підтримка *росії* стане перешкодою для доступу до тих великих країн, які однозначно підтримують Україну. Так, експорт китайських товарів до США, ЄС та Японії охоплює майже 40% загального обсягу експорту країни. Скорочення доступу на такі розвинуті ринки означає необхідність або значного скорочення виробничих потужностей, що супроводжуватиметься різким збільшенням безробіття (а з тим і соціального невдоволення), або ж пошуком інших ринків збуту, що буде вкрай ускладнено, зважаючи на те, що сукупний попит висхідних країн залишається відносно низьким.

¹³ Grygiel J. Russia's War Has Created a Power Vacuum in Europe. – <https://foreignpolicy.com/2022/05/05/ukraine-russia-germany-europe-power-vacuum-war/>.

¹⁴ Саміт відбувався у розширеному форматі, до участі були запрошені також лідери інших динамічних висхідних країн – Туреччини, Єгипту, Нігерії, Аргентини та ін., які вже є визнаними гравцями глобального рівня, однак ще не можуть претендувати на лідерські позиції.

Поряд з цим, економічні (торговельні) відносини між країнами БРІКС залишаються вельми незначними. Так, експорт Китаю до Індії складає лише 2-4% загального експорту країни (таблиця «Торговля Китаю з іншими країнами БРІКС»)¹⁵.

**Торговля Китаю з іншими країнами БРІКС,
2020р., \$ млрд. (якщо не вказано інше)**

Китай, ВВП 14,7 трлн	Індія, ВВП 2,66 трлн	Бразилія ВВП 1,44 трлн	Росія ВВП 1,48 трлн	Південна Африка ВВП 335 млрд
Експорт Китаю до країни	64,2	36,4	50,7	14,7
Експорт країни до Китаю	18,5	67,9*	49,3**	11,9

* третину експорту Бразилії до Китаю складають соєві боби

** половину експорту росії до Китаю припадає на сиру нафту

Торговельні ж контакти країн БРІКС поза торгівлі з Китаєм залишаються вкрай незначними. Так, за результатами 2020р. товарооборот між Індією і Бразилією склав лише \$7,1 млрд. (експорт Індії до Бразилії \$4,1 млрд, Бразилії до Індії – \$3,0 млрд), між Індією і росією – \$8,8 млрд (експорт – \$2,9 млрд, імпорт – \$5,9 млрд), між росією і Бразилією – \$3,8 млрд (\$2,2 млрд і 1,6 млрд, відповідно). А структура торгівлі між країнами – різнобарвна. Тобто політичні декларації про могутність альянсу за останні роки так і не були перетворені у вигоди в економічному або інституційному вимірі.

Відтак, радше можна стверджувати, що **країни БРІКС не мають значимих спільних торговельних інтересів**, а тому й не можуть сформувати стійкі економічні вигоди, до яких могли б приєднатись інші висхідні країни. А у подальшому дедалі активніше відбуватиметься саме політизація діяльності БРІКС.

В таких умовах у глобальному економічному змаганні Китай має розраховувати практично лише на себе. Отже має самостійно турбуватися про ціну, яку доведеться заплатити в оновленому глобалізованому світі, якщо сам демонстративно стане на бік *росії*. Китайська економіка саме завдяки Заходу три десятиліття демонструвала стійке зростання. «Відокремлення» від європейських та американських ринків і стимулів з високою вірогідністю означатиме кінець китайського економічного чуда.

Підтвердженням цьому став рекордний за останні роки дефіцит капітального і фінансового рахунку Китаю у I кв. 2022р. – майже \$90 млрд, що розглядається як наслідок не лише (нової) коронавірусної хвилі, але й російської агресії, причому не стільки безпосередньо від економічного впливу, скільки через побоювання поширення західних санкцій (проти *росії*) на Китай (з-за ризиків можливої відкритої підтримки агресора)¹⁶.

Прояв «**українського фактору**» загострив дилему партнерства ще для однієї великої висхідної країни, яка входить до БРІКС і претендує на лідерські позиції серед країн неприєднання – Індії. Одним з найголовніших завдань країна вбачає у протидії експансії Китаю на країни Індійсько-Тихоокеанського регіону. Нагадаємо, протистояння (різного рівня «антагоністичності») між Китаєм та Індією мають вже довгу історію, при цьому останніми роками домінування Китаю посилюється. Відтак, Індія сподівається, що розширення співпраці із США та іншими розвинутими країнами дозволить посилити власні позиції у конфліктних (з Китаєм) сферах. Тобто Індія, як учасник БРІКС, фактично намагається «всидіти на двох

¹⁵ ОЕС. – <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/>.

¹⁶ He L. China's currency just had its worst month ever. It's still dropping. – <https://edition.cnn.com/2022/05/13/investing/china-covid-yuan-usd-weakening-intl-hnk/index.html>.

стілцях» - апелюючи до США і ЄС для протидії Китаю, а також зміцнюючи альянс країн навколо Китаю, який (альянс) об'єднує країни у більшості з ознаками авторитаризму.

У якості вагомого інструменту Індія розглядає стратегічну платформу, яка за початковим задумом спрямована на нейтралізацію надмірної активності Китаю і зміцненню безпеки – т.зв. **Чотиристоронній діалог з питань безпеки** (*Quadrilateral Security Dialogue*) (заснований ще у 2007р.) у складі Австралії, Індії, США та Японії¹⁷. І якщо спочатку у фокусі уваги діалогу перебували переважно регіональні питання, то вже у 2021р. діяльність почала набувати дійсно глобального характеру. І одним з головних вимірів вагомості платформи стали події в Україні, оскільки «український фактор» може якраз суттєво зашкодити намірам і очікуванням Індії.

В останні десятиліття Індія демонструвала значною мірою проамериканську і проєвропейську спрямованість¹⁸. При цьому, підтримуючи демонстративно дружні відносини з *росією*, коріння яких прослідковується до 1950-х років – боротьби і утвердженню країни за незалежність. І сьогодні стоїть на роздоріжжі складного вибору.

Справа у тому, що, враховуючи давні плідні відносини (у т.ч. у військовій сфері) Індії з Росією, стосовно України Індія зайняла переважно проросійську позицію (в той час, коли три інші країни Чотиристороннього діалогу є найпалкішими союзниками України). Зокрема керівництво Індії відмовилося публічно засудити агресора, а при голосуванні у Раді безпеки ООН стосовно української проблематики Індія переважно утримувалася (агітуючи лише за діалог та деескалацію). Така «особлива позиція» може поставити під сумнів доцільність активізації Чотиристороннього діалогу в інтересах Індії.

Звичайно, для того, щоб союзницькі наміри були результативними потрібна ясність позицій партнерів, спільність і вираженість інтересів. У тому числі «чисто» економічних інтересів. Так, експорт Індії до США у 2021р. сягнув \$71,6 млрд. (18% загального експорту країни), до Австралії – \$7 млрд (1,8%), до Японії – \$6 млрд (1,6%), а до *росії* – лише \$3,3 млрд (менше 1%). Зрозуміло, прагматичність економічних інтересів повинна сприяти раціональності вибору Індії.

Тобто, економічні інтереси кожної окремої країни-члена БРІКС (крім росії) знаходяться радше у середовищі G7, а не у середовищі спільних інтересів БРІКС. Це може фактором пошуку більш раціональних рішень і на глобальному рівні, від чого зможе виграти і Україна.

Таким чином, (1) сьогодні на глобальному рівні спостерігається тенденція до утвердження політичної та економічної моделі двополярного світу. **Наша оцінка моделі як двополярної** базується, насамперед, на **об'єктивних показниках зростання** національних економік та інтеграційних зв'язків двох найбільших і найвпливовіших країн – **США і Китаю**, які уособлюють, відповідно, **різні за «знаком», демократичні та авторитарні** суспільно-політичні і соціально-економічні системи.

(2). Політичне, економічне і військове посилення Китаю означає посилення глобальних конкурентних протистоянь між країнами-лідерами «двополярного світу» та їх союзниками у всіх суспільних та економічних сферах. Слід визнати, що такі протистояння часто набувають конфронтаційного і навіть антагоністичного характеру, що може спровокувати розв'язання військових дій, теоретично здатних охопити весь світ.

(3). Не зважаючи на внутрішні суперечності, ЄС (найвпливовішими членами якого є Німеччина, Франція та Італія), який також прагне зайняти лідерську позицію у глобальній конкуренції на умовах «стратегічної автономії», разом із США засудив агресію, визначився з головними союзниками, розгорнув програми військової, економічної, соціальної і гуманітарної підтримки

¹⁷ Quadrilateral Security Dialogue. – <https://thediplomat.com/tag/quadrilateral-security-dialogue/>.

¹⁸ Martin J. India's distancing from US over Ukraine crisis has deeper implications. – <https://www.globaltimes.cn/page/202204/1259005.shtml>.

України. Це стало практичним підтвердженням єдності демократичної світової спільноти у протистоянні з войовничим авторитаризмом.

(4). Великі висхідні країни, які хотіли б сформувати більш справедливу (на їх погляд) глобальну систему світоустрою, між тим мають усвідомлювати і давати собі раду, що трансформаційні зрушення лежать у сфері демократичних механізмів міждержавних відносин, і аж ніяк не можуть ґрунтуватись на силових чи військових сценаріях розв'язання конфліктів.

(5). **Україна власним прикладом** продемонструвала світу, що боротьба за незалежність, демократичні цінності, за права людини є вагомим чинником вибору сучасності і перспектив подальшого розвитку. Її боротьба **має значною мірою консолідуючий і визначальний характер для демократичного світу у цілому**, у т.ч. для практичного підтвердження його цінностей і пріоритетів.